

Xudduudaha iyo wadamadda deriska la ah Soomaaliya

Soomaaliya waxay qaaradda Afrika kaga taal dhanka waqooyi bari, xagga dhulkana waxaa lagu aqoonsadaa soohdinta mala-awaalka ah ee ka soo bilaabata Baabul-Mundab, dhanka galbeedna harada Hawaash, kuna dhammaata dhinaca koonfureed isku darka webiga Ganaane iyo Badweynta Hindiya. Khariidad ahaan waxaa xagga koonfur kaga xiga dalka Kenya iyo Badweynta Hindiya, waqooyina waxaa ka xiga Gacanka Cadmeed, galbeedkna waxay ku dhacdaa dalka Itoobiya, dhinaca waqooyi galbeedna waxaa ka saaran dalka Jabuuti. Carabtii hore waxay dhulkan ku magacaabi jirtay Barri-Alcajam, taasoo ay ulajeedeen in ay deggan yihiin dad aan carab ahayn.

Dhulku wuxuu ku fadhiyaa dhul masaafadiisu dhan tahay 637.657 km^2 , wuxuuna u samaysan yahay dhul wada simman marka laga reebo dooxooyinka webiyada iyo buuraleyda Golis ee ku teedsan Sanaag iyo Bari, taas oo u sahlaysa reer guuraaga in ay si sahal ah ugu safri karaan meeshii ay doontaan.

Dhulka Soomaaliya wuxuu leeyahay ciid kala duwan oo mid waliba ay leedahay astaamo u gaar ah, waxayna kala yihiin:

- Deex ama carro cad oo ku teedsan xeebaha bariga ee cimiladeedu aad u kulushahay, waxaana ka baxa geed gaabka ku habboon dhaqashada ariga, nugullada iyo geela oo ku darma daaqa daranta, waana dhul ku fiican ka bixitaanka miraha beeraha sida digirta, qaraha, waambaha, mesegada iyo khudaarta kala duwan.

- Dooy ama carro guduud, waa carro aad u jilicsan oo aad ugu habboon in ay ka baxdo dhirta waaweyn sida quracda, waxayna u badan tahay

gobollada dhexe iyo inta u dhexeysa webiyada, waxayna aad ugu fiican tahay daaqsiinta xoolaha sida ariga iyo lo'da.

- Oogo ama dhulka buuraleyda ah oo ciida iyo dhagaxa isku jirka ah, waxayna ku habboon yihiiin beerashada dalagga sida sareenka, mesegada, tufaaxa, canabka iyo dalagyada aan ka bixin dhulka hoose, waxayna leedahay hawo aad u sarreysa iyo taagag biyo badan oo xilliyada abaabrahla lagaga baxsado.
- Dhoobay ama carro madow laga helo webiga hareerihiisa, waxaana ku soo butaaca biyaha webiyada goorta ay buux dhaafaan, waxaana ka baxa dhir jiq ah oo ay ka dhalato qaniinka sida dhuugga, gendiga iyo kaneecada oo dad iyo xoolaba si ba'an u ridata. Wuxuu aad ugu habboon yahay beeraha, waana dhul intiisa badan dihan, waana inta badan ee dalka wax laga beerto, una badan dhul kaymo ah oo dhinaca ku haya webiyada.

Illustrasjon: Jessica/ AdobeStock

Soomaaliya waxay leedahay xeeb aad u dheer oo ku fadhida dhul dhererkiius yahay qiyaastii 2.060 mayl oo u dhiganta 3,330 km oo la jeedda Gacanka Cadmeed iyo Badweyn Hinda. Waxaa xeebtaas dhex ceegaaga khayraad badan ayna ka mid yihiin macaadiin kala duwan, aargoostada iyo kalluun aad u badan oo dadweynaha Soomaaliyeed ay ka caagan yihiin waxtarkiisa, inkasta oo maalmahan dambe ay duruuftu ku khasabtay in ay quutaan qaar ka mid khayraadka badda. Wuxaan ka faa'iidaysta dalal shisheeye oo hoosh iyo boob ku haya isla markaasna ka ganacsada iyagoo aan wax ruqsad ah weydiisan. Guud ahaan xuduudaha ay la leedahay waddamada dersika la ah Soomaaliya waxaa lagu qiyaasaa 2500 km^2 , tan ugu dheerna waxay la wadaagtaa dalka Itoobiya.

Waxaa kale oo ay Soomaaliya leedahay buuro dhaadheer oo ku teedsan laga soo bilaabo galbeed ilaa bari, iyagoo kor kaga xiran buuraleyda Itoobiya, waxaan loo yaqaan buurahaas silsiladda Golis. Waxay ka ku dadban yihiin buuraha Badda Cas iyagoo u dhexeeya buuraha gaagaaban ee loo yaqaan Guban, waana kuwo dhir badan oo xillayada xagaaga aad u kulul. Waxaa kale oo jira dhul bannaan oo barbar socda dhanka ballaca aagga Saylac kuna dhammaada Raas Caseyr ama Gardafuy. Waxay buurahan xilliyada roobka, biyahiisu si deg deg ugu soo rogmadaan dhanka badda. Marka aad oogada u baxdana waxaad u imaanaysaa dhul qabow ah oo roobku ku badan yahay iyo dhir aad u qururx badan. Buurahaas waxay kala yihiin Suurad, Boolimoog, Caalmadow, Daalo iyo kuwo kale, hase ahaatee tan ugu dheer waa buurta Suurad oo dhererkeeda lagu qiyaasay 2,408 m.

Soomaaliya waxaa ku yaal togag waaweyn maadaama uu dhulka yahay buuraley, uuna u soo janjeera dhanka badda, waana togag xilliyadeed biyo badan ka soo rogmaan marka uu roobku da'o, waxaan laga yaabaa in waayadii hore ay ahaan

jireen webiyo, laakin xilliyadan dambe ay soo qodday duufaanadii ka dhici jiray degaanka, kuwaas oo si xad-dhaaf ah u dalooliyay togagga, ka dibna biyu ceshan waayaan. Waxaa jira laba webi oo waaweyn oo loogu magac daray Jubba iyo Shabeelle, waana kuwa uga nacfiga badan dadka, xoolaha iyo beeraha. Waxay waraabiyaan dhul aad ugu habboon beerista, iyagoo aan cidina gacan u geysan ayay socodkoodka caadiga ah sii wataan, iyadoo aan loo isticmaalin biyo xireenno habeeye biyahaas. Inkasta oo ay jireen xilliyadii dambe in loo sameeyo meelo lagu keydiyo biyaha si looga faa'iideysto xilliyada ay biyu yaraadaan, misna sidii la rabay uma hirgelin. Waxaa dhacda mararka qaarkood in ay ciiddu buuxiso, ka dibna buux-dhaafaan, iyagoo ku soo fataha dhul aad u baaxad weyn, dhibaato fara badanna u geysta dadka iyo degaanka u dhaw webiyada.

Webiga Shabeelle wuxuu ka soo burqadaa buuraleyda Itoobiya, waxaana dhexda kaga soo darsama togag waaweyn oo marka uu roob da'o biyo aad u badan ku soo dara, wuxuuna soo dhexmaraa oo uu waraabiya dhul beereedka Shabeelle sida Godey, Qalaafe iyo Mustaxiil oo intaba ka tirsan dhulka Soomaaliyeed ee gacanta Itoobiya ku jira. Wuxuu Soomaaliya ka soo galaa meesha la yiraahdo Deefow, asagoo soo dhexmara dhul fidsan oo beerista ku fiican, waana dhulkii uu buuggisii ku ammaanay Duca degli Bruzzia, kaas oo ahaa ninkii ugu horreyeyay ee qasab ku beeray Jowhar. Webigan dhulka baaxad ahaan uu ku fidsan yahay wuxuu gaaraa ilaa 700 km, asagoo ku sigtay in uu ku darsamo webiga kale ee Jubba meel u dhaw Jilib oo la yiraahdo Hoomboy, kuna baahay dhul beereed biyo fariisin ah. Wuxuu soo waraabiya gobollada Hiiraan, Shabeellada Dhexe, Shabeelada Hoose iyo Jubbada Dhexe, halkaas uu ku dhamaado meesha la yiraahdo Hoomboy oo u dhaw degmada Jilib.

Sidoo kale webiga Jubba wuxuu ka soo dhashaa buuraha Itoobiya asagoo saddex

Iugood ah: (b) webiga Daawo (t) webiga Kanaal Dooryo (j) iyo webiga Jeestro, waxayna isaga soo darsamaan agagaarka Doolow ilaa ay soo gaaraan meesha la yiraahdo Markablay oo u dhaw Baardheere, halkasoo loogu magac daray webiga Ganaane, ka dibna uu noqday webi weyn oo la magac baxay webi Jubba. Webigu wuxuu soo dhex jibaaxaa gobollada Gedo, Jubbada Dhexe iyo Jubbada Hoose, wuxuuna badda kaga daraa meesha la yiraahdo Goobweyn oo u dhaw Kismaayo. Wuxuu dhererkiisu gaaraa webigana ilaa 1030 km, wuxuuna dhawrkii sanoba mar ku soo fatahaa dhul aad u baaxad weyn, asagoo soo dhexjiira dhul beereed aad u weyn, iyadoo markii dambe loo sameeyay mashaariic looga faa'iidaysanayo fatahaadaas, waxaa ka mid ah mashruucii sonkorta Mareeray, Biyo xireenkii Faanoole iyo mashruucii bariiska, iyadoo sidii la rabay looga faa'iidaysan ayaa misna la sameeyay mashaariicdaas.